

Мар'яна ВОЛОШИН

ЛЮБОВ СУХА — ДОСЛІДНИЦЯ НАРОДНИХ ПРОМИСЛІВ УКРАЇНЦІВ СХІДНИХ КАРПАТ (до 25-ліття з дня смерті)

Стаття присвячена українській вченій — етнологу Інституту народознавства НАН України другої третини ХХ ст. — Любові Михайлівні Сухій. Основна увага зосереджена на науковій діяльності та життєвому шляху вченої. Здійснено аналіз основних наукових праць етnologa, які маловідомі широкому читацькому колу.

Ключові слова: Любов Суха, Інститут народознавства, Музей етнографії та художнього промислу, етнографія, польові дослідження.

© М. ВОЛОШИН, 2013

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 3 (111), 2013

Вагомий внесок у збереження культурної спадщини українського народу зробила Любов Суха — визначна українська вчена, високої кваліфікації музейний працівник, етнолог, культуролог, сильна духом патріотка, громадянин і людини¹ [11, арк. 1].

Особистість львівської дослідниці-етnologa Любові Сухой є неординарним явищем української етнографічної науки, її наукові роботи на сьогоднішній день залишаються недостатньо дослідженими (більшість із них ще й досі неопубліковані), багато матеріалів про життя та наукову діяльність вченої знаходяться в архівах, невідомі для українських наукових кіл. Безсумнівно можна стверджувати, науковець — Любов Суха відома невеликому колу спеціалістів, передусім дослідникам народних художньо-металевих виробів українців. Про життєвий шлях та наукову діяльність ученої поки що наявні лише окремі згадки, зокрема у спогадах чи розвідках про її колег [25, с. 203—204; 27, с. 1108; 33, с. 1123; 25, с. 915—916; 29, с. 219; 26, с. 122]. Сьогодні, в умовах активізації національної науки та 25-ліття з дня смерті вченої, виникла потреба прослідкувати основні етапи життя та наукової діяльності (тематика, регіони, методика дослідження) Любові Сухой, донести її доробок, як опублікований, так і рукописний, до широкого читацького загалу.

Любов Суха як науковець почала працювати в 1940-х рр.: під час Другої світової війни, німецької окупації, приєднання Західної України до Радянської України, в час повоєнного спустошення, національних утисків, впровадження в усі сфери життя і буття марксистсько-ленінської ідеології. Вона працювала в академічній установі² поряд з людьми, яких сьогодні

¹ Любов-Анна Суха народилась в с. Любеля на Львівщині. Батько, Сухий Михайло Васильович, 1882 р. н., та мати, Суха Ольга Андріївна, 1884 р. н., були уродженцями м. Белз Сокальського р-ну Львівської обл. Батьки вченої були вчителями Української народної (початкової) сільської школи [6, арк. 2]; батько працював її директором, мати — вчителькою в с. Губенок Рава-Руського повіту. В сім'ї було двоє дітей, Любов (Анна) та її брат Юрій.

Ставлення, до родини Сухих мешканців с. Любеля було неоднозначним. На основі матеріалів фонду Сухой Л., Відділу Рукописів Львівської наукової національної бібліотеки ім. В. Стефаника виявлено протокол, який датується 1915 р., у якому йдеться проте, що Михайло Сухий та його сім'я повинні були терміново виїхати із рідного села. Причини не були вказані. Ця інформація вимагає подальших досліджень [6, арк. 3].

² Зараз Інститут народознавства НАН України. В 40—50-х рр. ХХ ст. це був Державний Етнографічний музей,

ні називаємо «старою генерацією національної інтелігенції», «останніми із могікан» [27, с. 1102].

Любов Суха уродженка с. Любеля Великомоствського (Нестерівського) р-ну (тепер Жовківський р-н) Львівської області. 27 липня 1910 р. в сім'ї сільських вчителів народилась дівчинка, якій при хрещенні за греко-католицьким обрядом дали два імена: Любов-Анна [5, арк. 12]. Початкову освіту Любов Суха здобула в Народній двокласній школі в с. Любеля. Успішно склавши іспити з: релігії (дуже добре), польської, латинської, грецької, української мов (добре), математики (добре), вступила до Львівської Державної академічної гімназії. В гімназії навчалась сумлінно і проявила себе як старанна учениця³. Середню освіту Суха Л.М. здобула в приватній жіночій гімназії СС Василянок у Львові⁴ та

який спочатку знаходився в будинку колишнього Наукового товариства ім. Шевченка (вул. Радянська, 24). У 1951 р. у зв'язку із реорганізацією Львівських установ АН УРСР відбулось об'єднання Етнографічного музею з Музеєм художньої промисловості, і перенесення обох музеїв до нового приміщення — колишнього банку по вул. 1-го Травня (тепер проспект Свободи, 15). Новостворений музей став називатися Музеєм етнографії та художнього промислу АН УРСР.

³ Гімназію закінчила з відзнакою, про що в свідоцтві міститься наступна помітка — «учениця Суха Любов-Анна з відзначення здібна до висшої школи» [6, арк. 14].

⁴ Перша українська приватна дівоча гімназія Сестер Василянок класичного типу була відкрита 4 вересня 1906 року. Її фундатором, невтомним опікуном і натхненником молоді став митрополит Андрей Шептицький. Вона стала першою українською жіночою школою в Галичині. До неї у Львові було дві державні гімназії, де вчилися хлопці, і вчительська семінарія для хлопців і дівчат (проіснувала з 1906 до 1939 р. і була однією з найстаріших українських середніх шкіл. Гімназія — це унікальна школа, яка виховала сотні українських дівчат, дала їм глибоку освіту і підготовку до вступу в університет. Перший учительський колектив очолив о. др. Спиридон Кархут. У гімназії було 5 професорів і одна монахиня. Спочатку приватна гімназія СС Василянок знаходилась на вулиці Супінського, 21 (тепер це вул. Коцюбинського). Стара споруда гімназії не збереглася. На початку 20-х років була придбана земельна ділянка в районі вул. Длугоша (тепер вул. Кирила і Мефодія), навпроти старого ботанічного саду університету, куди перемістилась в 1927 р. Директорами гімназії були — о. Спиридон Кархут, о. Теодозій Лежогубський, видатний вчений-україніст д-р Василь Щурат, о. Василь Лициняк. В умовах Польської держави (1919—1939) гімназія мала повні публічні права. Це означало, що атестат зрілості (матуру) учениці

отримала свідоцтво, в якому Державна Іспитова Комісія признала «Суху Любов-Анну зрілою до вищих студій» [6, арк. 4]. Навчання у Львівській Державній академічній гімназії та приватній жіночій гімназії СС Василянок вплинуло на формування особистості майбутнього етнолога. Адаже під час навчання в гімназії Л. Суха побувала в оточенні особистостей — Василя Щурата⁵, Романа Цегельського⁶, Олени Дашкевич⁷, Володимира Калиновича⁸, які вплинули на формування світогляду Сухой Л.М.

Вищу освіту отримала в 1930—1935 рр. у Львівському університеті на гуманітарному історико-

могли здавати у своїй гімназії. Права випускниць перед вступом були повністю рівними з ученицями державних польських гімназій. Навчалися в гімназії вісім років.

⁵ Василь Григорович Щурат (1871—1948) — український педагог, літературознавець, поет і перекладач. Здійснив перший повний переклад «Пісні про Роланда», віршовий переклад «Слова о полку Ігоревім» сучасною українською мовою. У літературу, науку, громадянське і публіцистичне життя Львова і Відня В. Щурата впровадив І. Франко, під впливом якого він залишився до 1896. У 1921 р., не присягнувши на вірність польській державі, став директором приватної жіночої гімназії сестер Василянок у Львові; член НТШ та його голова; учасник боротьби за Український університет, а після її неуспіху — ініціатор і перший ректор Львівського таємного університету.

⁶ Цегельський Роман (1882—1956) — фізик і педагог, родом з Кам'янки-Струмиллової. Син о. Михайла Цегельського. Дійсний член НТШ, його секретар; вчитель середніх шкіл у Тернополі, Чернівцях і Львові; професор фізики у Львівському Державному Педагогічному Інституті, згодом зав. кафедрою і доцент Львівського Педагогічного Інституту і Львівського Університету. Автор праць з фізики, шкільних підручників з математики і хімії, популярно-наукових статей.

⁷ Олена Іванівна Степанів (1892—1963) — український історик, громадська та військова діячка, перша в світі жінка, офіційно зарахована на військову службу у званні офіцера, чотар Української Галицької Армії. Член НТШ (ініціювала створення його Географічної комісії); товариства «Рідна школа»; референт при Ревізійному союзі українських кооперативів; співпрацювала з «Пластом» і УВО. Після закінчення Другої світової війни працювала старшим науковим співробітником і зав. сектором економіки Львівського відділу Інституту економіки АН УРСР, науковим співробітником Природничого музею АН УРСР (1948—1949).

⁸ Володимир Калинович — український педагог, викладав українську та німецьку мови в середніх школах Львова, студював філологію на історико-філологічному факультеті в Чернівцях та Відні. Займався українською лексикографією та діалектикою.

філологічному факультеті, де студіювала педагогіку, психологію, філософію, слов'янську філологію, етнографію з археологією [5, арк. 1]. У Львівському університеті навчалась разом із такими, відомими сучасному поколінню вченими, як Катерина Матейко⁹, Ірина Вільде¹⁰, Богдан-Ігор Антонич¹¹, Іван Ковалик¹², Ярослав Рудницький¹³ тощо. Навчання в колі цих осіб визначило світогляд вченої та її наукові зацікавлення. Свідченням цього стало вже те, що Любов Суха темою своєї дипломної роботи вибра-

ла дослідження відомої особистості української культури Лесі Українки. Магістерську роботу етнограф захистила у 1935 р. та одержала диплом магістра філософії. Науковець вільно володіла польською, німецькою, грецькою, латинською та російською мовами. Любов Суха відзначилась надзвичайно великою працьовитістю, яка проявилась в самостійному вивченні інших іноземних мов, а саме таких як: чеська, французька, турецька та арабська. Як доказ цього самостійного вивчення збереглися її конспекти, записи [8, зош. 1].

У 30—40-х рр. ХХ ст., коли загострились українсько-польські стосунки, Варшавське міністерство освіти масово звільняло українців з державних посад. Це стало причиною того, що Любов Суха змушена була піти працювати викладачем української мови та літератури в приватні середні школи м. Львова, — спочатку викладала в ліцеї та гімназії, а з 1939 р. — в середній школі № 9. Про це так писала в автобіографії: «З 1935 року працюю в V Державному ліцеї та гімназії ім. Ожешкової, а з 1939 року по 1941 рік в середній школі № 9» [5, арк. 13]. Під час німецької окупації 1941—1944 рр. Л. Суха давала приватні лекції з музики [5, арк. 7].

З часу звільнення Львова від фашистських загартників — 1944 р., розуміючи свій обов'язок перед українським народом, Любов Михайлівна Суха розпочала наукову діяльність в Етнографічному музеї АН УРСР у Львові, де пропрацювала, безперервно, 26 років (1944—1970).

Музей спочатку знаходився у своєму давньому приміщенні, тобто в будинку колишнього Наукового товариства ім. Шевченка (вул. Радянська, 24). Першим його директором після війни був академік Ф. Колесса, а після його смерті в 1947 р. Музей очолювала народна художниця О. Кульчицька, в 1948 — Ірина Гургула [27, с. 915]. У 1951 р. у зв'язку із реорганізацією Львівських установ АН УРСР, відбулось об'єднання Етнографічного музею з Музеєм художньої промисловості і перенесення обох відділів до нового приміщення — колишнього банку по вул. 1-го Травня (тепер проспект Свободи, 15). Новостворений музей став називатися Музеєм етнографії та художнього промислу АН УРСР — тепер у складі Інституту народознавства НАН України. В цей час більшість працівників Музею, у тому числі Л. Суха, вели наукову роботу, а

⁹ Матейко Катерина — український науковець, етнограф, кераміст, гончар, публіцист, краєзнавець та громадський діяч. Навчалась в Українському інституті для дівчат у Перемишлі та у відомих польських вчених-етнографів: Адама Фішера та Яна Фальковського на гуманітарному відділі Львівського університету Яна Казимира. Впродовж 1939—1980 рр. К. Матейко працювала у Львівському музеї етнографії, де була незмінним охоронцем фонду кераміки.

¹⁰ Ірина Вільде (справжнє ім'я Дарина Дмитрівна Макогон) — українська письменниця. Донька письменника й педагога Дмитра Макогона.

¹¹ Богдан-Ігор Антонич — український поет, прозаїк, перекладач, літературознавець. Перший свій вірш опублікував у 1931 р. у пластовому журналі «Вогні». Виступав з доповідями про українську та іноземну літератури, писав рецензії, публікував сатиричні фейлетони та пародії, в яких проявляв гостру дотепність. Крім того, він випробовував свої сили у прозі та драматургії. Залишилася незакінчена новела «Три мандоліни» та великий фрагмент повісті, що мала називатися «На другому березі». Б.-І. Антонич склав лібретто до опери «Довбуш», що її мав написати Антін Рудницький. Деякий час редагував журнал «Дажбог», і разом з Володимиром Гаврилюком журнал «Карби». Б.-І. Антонич також малював, грав на скрипці і komponував музику, мріяв стати композитором. Ці галузі мистецтва, особливо малярство, дуже сильно вплинули на його лірику.

¹² Ковалик Іван Іванович — український мовознавець і педагог, доктор філологічних наук, професор. Закінчив Львівський університет. Автор праць зі словотвору. Займався також питаннями загального мовознавства, історії мовознавства, історії фонології, лексикології і семасіології, термінології, лексикографії тощо. Досліджував мову Тараса Шевченка, Івана Франка, Василя Стефаника.

¹³ Ярослав-Богдан Рудницький — український славіст, мовознавець, науковий і громадський діяч, літературознавець, фольклорист. Відомий в галузі мовознавства, редакції (редактор серій УВАН «Slavistica», «Onomastica», журналу «Слово на сторожі» та ряду наукових видань — «The Slavic and East European Journal», «Etudes Slaves et Est Européennes» тощо), а в 70-х рр. ХХ ст. провів Українознавчі студії в Австрії.

музейною займались Савина Сидорович, Данило Фіголь та Мустафа Козакевич. Саме вони найбільше спричинились до збереження та оформлення музейних експонатів. В 1952 р. взяла на себе основну ношу по формуванню фонду писанок — як науковий співробітник, була його незмінним, сумлінним і пильним охоронцем до 1969 року. Станом на 1954 р. завдяки заслугі вченої збірка писанок була однією із найбільш численних в Музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР, адже налічувала 11332 одиниці писанок [9, арк. 3].

На посаді наукового співробітника Л. Сухої впорядковувала збірку гуцульських металевих народних виробів, для якої виготовила довідник і спричинилась до його публікації в скороченому вигляді під назвою «Художні вироби з металу» в 1951 р. у Віснику Академії наук УРСР [30, с. 7]. Важко оцінити велику і копітку збирацьку працю дослідниці, яка об'їздила і обійшла різні регіони України, побувала в містах, містечках і селах у пошуках дорогоцінних народних скарбів. Вона була учасницею багатьох науково-дослідних експедицій, у яких, попри достеменно вивчення української народної писанки, художніх виробів з металу та інших галузей традиційно-побутової культури, із властивою їй педантичністю, знанням справи і фаховістю формувала фондові колекції музею. Завдяки невтомній праці Л. Сухої збірки народних писанок, металевих виробів, вишивки, одягу поповнилися експонатами високого художнього рівня, а іноді й унікальними творами, які мають велике наукове значення.

Впорядкувавши збірки металевих народних виробів, вчена активно працювала над темою про художні металеві вироби українців Східних Карпат (Станіславівська, Чернівецька, Дрогобицька, Закарпатська обл.). Під час наукових відряджень та науково-дослідних експедицій дослідниця збирала експонати, опрацьовувала статистичні матеріали, вивчала музейні збірки та осередки народних промислів Західних областей України.

Багаторічна науково-пошукова робота Л. Сухої увінчалась кандидатською дисертацією на тему «Художні металеві вироби українців Східних Карпат (Станіславівська, Чернівецька, Дрогобицька, Закарпатська обл.: історико-етнографічне дослідження)», яку авторка підготувала в 1954 році. Склавши успішно кандидатські іспити та захистив-

ши дисертацію, здобула вчений ступінь кандидата історичних наук. Невдовзі, внісши незначні зміни, після попереднього відзиву, написаного Б.С. Бутник-Сіверським¹⁴, дослідниця підготувала монографію та передала до Києва, яка, незважаючи на всі тодішні ідеологічні та цензурні заборони радянської влади, побачила світ в 1955 році.

Монографія Л. Сухої була першою спробою комплексного дослідження та першим дослідженням з цієї теми в етнографічній і мистецтвознавчій літературі. Залучивши значний експедиційний матеріал, літературні та архівні джерела, науковець провела класифікацію художніх металевих виробів та орнаменту, з'ясувала шляхи їх генези [13, арк. 1].

У цій роботі вона подала детальну історико-етнографічну характеристику Східних Карпат; описала суспільно-економічні умови життя місцевого населення в зазначений період; проаналізувала історіографію питання; охарактеризувала джерельну базу дослідження [13, арк. 1]; детально вивчила та дослідила 6 тис. виробів народних майстрів в музеях Львова, Станіславова, Коломиї, Чернівців, Києва та інших містах УРСР; побувала в усіх основних центрах художніх промислів, де познайомилась з побутом майстрів, історією, економікою і технікою виготовлення, а також із самими майстрами. Це дало їй можливість достовірно вивчити чинники: вплив економічного розвитку Східних Карпатах (землеробства, допоміжних промислів) на металообробку; встановити цікаві факти про умови збуту художніх виробів; з'ясувати соціальне та матеріальне становище майстрів. Л. Сухої вперше вдалось подати історію розвитку металообробки на території України від найдавніших часів до ХХ ст. [13, арк. 7]; детально описати цікаві факти про умови збуту виробів із металу, матеріальні та соціально-побутові умови майстрів та їхніх сімей. Також поза увагою Л. Сухої не залишились і професійні навички фахівців своєї справи — ливарів. Використовуючи етнологічні методи дослідження, достеменно вивчила становище та розвиток металообробного промислу в Західній Україні. Вона встановила не тільки те, в якому місці була виготовлена та чи інша річ, але й ким; Л. Сухої виявила ряд місцевих шкіл, сфера діяльності яких була спрямована на виготовлення художніх виробів з металу; впер-

¹⁴ Бутник-Сіверський Б.С. Попередній відзив на дисертацію Сухої Л.М. — Львів, 1954 [13].

ше оприлюднила, що такі школи були в містах: Яворів, Космач, Річко, Брустурів, Жаб'є, Криворівня, Соколівка, Старий Косів, а також в Північній Буковині, Закарпатській та Дрогобицькій областях. Це допомогло виявити декілька династій майстрів, які займалися виготовленням художніх виробів з металу, одним із таких родів був рід Дудчаків.

На основі дослідження виробів народних майстрів вона розробила класифікацію виробів за ознаками призначення: предмети побутового значення; прикраси; кінна «збруя»; прослідкувала зміни у формах народного використання і в часі, і в просторі; здійснила порівняльну характеристику виробів населення Східних Карпат із виробами російських та білоруських майстрів [14, арк. 8—9]; в рамках визначених форм прослідкувала зміни окремих виробів у часі, детально провела класифікацію «топірця» [13, арк. 7]. Вона стверджувала, що орнамент несе символічний зміст, він невід'ємно пов'язаний із релігією та трудовою діяльністю. «Мистецтво кожного народу росло і розвивалось із його трудовою діяльністю..., орнамент, в житті народу, ніколи не був самоціллю. Він завжди був пов'язаний із тим предметом, який повинен був прикрашати...» [14, арк. 129].

На основі багатолітніх досліджень вчена виділила три види орнаменту за способом виготовлення: втиснутий; випуклий; плоский, чим порушила питання про можливий зв'язок його із гравюрою по металу [14, арк. 133]; дослідила специфічні особливості орнаменту в різних майстрів, їх зміни в часі, та зв'язок між орнаментом на металі та на інших матеріалах. Це дало змогу їй виявити безліч варіантів і певні типи мотивів орнаменту та стверджувати, що орнамент — це мова поверхності форми [14, арк. 135], та встановити витоки та спільні шляхи розвитку традиційного українського орнаменту [14, арк. 142—145]. Вивчивши витоки орнаменту, вона дійшла висновку, що «не формалізм, а створення форм, не мертва техніка, а технічна майстерність допомагає народним майстрам створювати високохудожні предмети» [14, арк. 171].

У зв'язку з організацією в радянський час народних промислів порушила їх зв'язок із професійним мистецтвом. Зразком ідеального вбачала — в розвитку народних промислів — у прекрасних прийомах роботи художниці та мистецтвознавця Олени Кульчицької.

Основні ідеї та фактографічний матеріал про художні вироби з металу українців Східних Карпат Л. Суха також оприлюднила в окремих статтях: «Народні художні вироби з металу», «Нарис про красу та неповторність творів східно-карпатських майстрів і роду Дудчаків, Кіщука І., Якіб'юка Ф. та ін.», «Нотатки про життя і побут жителів с. Кизлів Новомилятинського р-ну (тепер Буського), Львівської обл., про одяг та всілякі потреби», «Матеріали (виписки з літератури, нотатки) до теми про «Народні промисли Західної України», «Нарис про цегельню в с. Сигнаївці на Київщині та про значення цього для місцевого населення», які до сьогодні не опубліковані. Вона брала активну участь в наукових відрядженнях і науково-дослідних експедиціях в різні регіони УРСР [12, арк. 2].

Любов Суха, як і її колеги¹⁵, в 1948 р. була залучена до підготовки колективної праці «Атласу матеріальної культури Західних областей УРСР», яку готували науковці Етнографічного музею та Львівського відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. Зокрема, Любов Суха працювала над підрозділом про народне мистецтво — робила виписки з літератури, писала проспект, вивчала та збирала музейні експонати. З метою збору польових матеріалів етнограф відвідала Львівську, Закарпатську та Тернопільську області, а вже згодом побувала і в східних та південних областях УРСР, а саме — Полтавська, Хмельницька, Одеська області, де досліджувала свята, обряди, звичаї колгоспного селянства УРСР. На основі зібраних матеріалів, результатів польових досліджень практично всіх областей УРСР Любов Суха написала статтю про «Свята, звичаї обряди колгоспного селянства Радянської України» [2, арк. 1]. «Творче і вміле використання кращих народних творів, — робить висновок автор, — збагатить радянську звичаєвість і обрядовість, які з одного боку будуть виховувати і формувати нову людину в душі поваги до традицій, до праці, допоможе краще пізнати духовну спадщину і народну мудрість, а з іншого дасть широким масам працюючих людей естетичну насолоду, веселого, цікавого та радісного дозвілля» [2, арк. 2]. Частина матеріалів була опублікована в «Матеріалах з етнографії та художнього промислу»

¹⁵ Козакевич М., Гарасимчук Р., Фіголь Д., Сидорович С., Матейко К. тощо.

[2, арк. 2], а іншій частині так не судилось бути опублікованою, через заборону радянської цензури. Незважаючи на заборони досліджувати традиційну культуру, згодом, як згадувала одна із тодішніх співробітниць Музею — Савина Сидорович, «період 1948—1949 рр. вважаю найкращим та особливо плідними для науковців цієї установи» [25, с. 915].

У листопаді 1949 р. відбулась нарада за участю львівських та київських етнологів, на якій обговорювали дослідження львівських народознавців за останній рік, зокрема роботу над атласом. Під час наради кожному із дослідників були висунуті численні зауваження, які носили ідеологічний характер [3, спр. 29,30]. Зважаючи на критику, ще наприкінці грудня цього року дев'ять співробітників Музею, зокрема й Суха Л.М., відвідали Бузький та Новомилятинський¹⁶ р-ни Львівської обл., вивчали культуру та побут колгоспників, фактично українського селянства [4, арк. 91, 103]. За підсумками польової роботи була опублікована стаття [32, с. 133—149], в якій містився матеріал дослідниці про одяг та величезні звичаї селян¹⁷ [32, с. 147—148].

На початку 1950 р. «авторитетна» київська комісія офіційно вказала на недоліки в роботі над атласом, які полягали в «неактуальності тематики, низькому ідейно-теоретичному рівні, поганій кваліфікації робітників, замалою зв'язку з Інститутом МФЕ АН УРСР». Пропонувалося звернути більшу увагу на «досягнення соціалістичної перебудови села, висвітлення переваги колгоспного способу виробництва над дрібним виробництвом». Висунуті «недоліки» змусили колектив львівських етнологів згорнути роботу над атласом та розпочати активне вивчення колгоспного побуту.

Наприкінці 1951 р. на основі рішення уряду про об'єднання в одну установу Етнографічного музею Львівського філіалу АН УРСР і Львівського державного музею художнього промислу Комітету в справах мистецтв при Раді Міністрів УРСР створили Український державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР [33, с. 141]. Любов Суха перейшла на роботу в новостворений музей, у якому вона стала охоронцем фону писанок. В цій

¹⁶ Сьогодні села цього району належать до Буського та Кам'яно-Бузького р-нів.

¹⁷ Авторство цієї частини статті встановлено на основі списку друкованих, а також неопублікованих праць Сухої Л.

установі вона продовжує наукові дослідження, бере участь в одній із найбільших польових експедицій 50-х рр. ХХ ст. В цій експедиції вчена досліджувала промисли та ремесла українського населення визначеної території. Саме ця польська експедиція, в якій взяли участь львівські етологи, була однією із найчисленніших за кількістю учасників, найширшою за колом досліджуваних тем, за площею обстеженої території та за обсягом зібраного фактичного матеріалу [33, с. 48—59]. Комплексна історико-етнографічна експедиція, до складу якої входили Д. Фіголь (вивчав землеробську техніку), М. Козакевич (вивчав типи забудови поселень, господарські та житлові будівлі), К. Матейко, М. Ломова (керівник, обидві вивчали та досліджували народний одяг), художник Л. Максименко та фотограф Ю. Пашнівський, обстежила Рокитнянський і Дубровицький р-ни Рівненської обл., Любешівський та Камінь-Каширський р-ни Волинської обл. [4, арк. 17].

Важливою для розвитку української етнологічної науки посіла конференція, яка відбулась в лютому 1954 р. у Львові за участю провідних українських фахівців і гостей із Москви та Ленінграда. Серед найважливіших питань, що обговорювались на конференції, варто наголосити на підготовці до видання двох праць: колективної історико-етнографічної монографії «Українці» та «Атласу матеріальної культури українського народу» [33, с. 140]. Президія АН УРСР 7 травня та 10 липня 1954 р. видала постанови про підготовку цих двох досліджень до видання [4, арк. 18]. Робота над ними і визначила напрям етнографічних досліджень в Україні впродовж багатьох наступних років. Тому, тривалий період Любов Суха працювала над фундаментальною колективною історико-етнографічною монографією «Українці». Для цієї монографії Любов Михайлівна підготувала розділ «Українське народне мистецтво др. пол. ХІХ ст. — поч. ХХ ст.», та «Народне мистецтво Радянської України» [2, арк. 3]. Два томи монографії «Українці» були присвячені відповідно «дожовтневому» та «соціалістичному» періодам. До роботи були залучені більше тридцяти науковців відділу етнографії ІМФЕ АН УРСР й Українського державного музею етнографії та художнього промислу (м. Львів) на чолі із керівником відділу етнографії ІМФЕ АН УРСР Костем Гуслигим. У 1956 р. опублікували її проспект (Українці: історико-етнографічна

монографія), а в 1959 р. підготували макет першого тому (Українці: історико-етнографічна монографія в двох томах). В ньому партійні ідеологи радянської влади уgliedли національну загрозу [26, с. 119].

Основною причиною заборони праці стало насадження та утвердження в 50-х рр. ХХ ст. марксистсько-ленінської ідеології в усіх сферах життя та нові обмеження вивчення національних культур.

Ця ситуація змусила Любов Суху ввести в свої наукові зацікавлення політичні установки партії. Свідченням цього стали такі праці: «Культура та побут колгоспників», «Сучасні промисли на українському Поліссі», «Соціально-економічні умови розвитку допоміжних домашніх промислів на Західній Україні» тощо.

Л. Суха була українським етнографом, який стояв на позиції національної науки. Прикладом цього є такі статті: «Обробка шкіри та рогу в Українських Карпатах (др. пол. ХІХ ст. — поч. ХХ ст.)», «Нотатки про народне мистецтво України на матеріалах експозиції ДМЕХП АН УРСР», «Творчість Лесі Українки», «Культ жінки-матері в по-історичних часах», «Жінка минулих віків», «Дитячий побут с. Любеля» та інші, та велика кількість неопублікованих матеріалів про народний побут, краєзнавчих нарисів та історіографічних оглядів: «Народна писанка»¹⁸ «Народний метал»¹⁹, «Стаття про ковальство на Західній Україні та його значення в народному господарстві», «Стаття про художні промисли на Україні як підрозділ народного мистецтва і їх розвиток в 1920—1950-х рр.», «Загальний критичний огляд джерел про Львівщину, зокрема Жовківщину, як

¹⁸ У цій статті автор подала детальну характеристику писанок в окремих областях України. Рецензію на статтю написав М. Козакевич, який порадив краще вивчити писанки Полтавської та Хмельницької областей. Він надто розкритикував статтю Л. Сухої, оскільки, на його думку, у ній мало уваги авторка приділила художній характеристиці прикрас, а задовольнилась лише назвами мотивів. М. Козакевич порадив працю «Народна писанка» написати в мистецтвознавчому аспекті та звернути увагу на художнє прикрашування українських писанок.

¹⁹ Стаття «Народний метал» була завеликою, її треба було скоротити і звернути увагу на народу художню обробку металу не тільки в Західній Україні, а й на східній та центральній території. Подати інший поділ вироблених предметів, а саме за таким критерієм, як основні художні явища, а також виявити художні особливості, звернути увагу на мотиви, композицію та їхнє місце в одязі, в побуті і т. д.

базу до написання дослідження з історії села», «Нарис про Чернівецький республіканський краєзнавчий музей». Вона — автор багатьох рецензій на статті своїх колег. Так, її перу належать відзиви на статті, наприклад, М. Козакевича [22; 23; 24].

Вагомим внеском в етнографічну науку Л. Сухої було вивчення та опрацювання промислів Українського Полісся та робота над довідником про народні музичні інструменти у фондах музею. Це перший науковий аналіз, в якому: подано важливий матеріал про народну музичну творчість та її відображення в українському фольклорі; представлено більш чітке визначення народної музики та стверджено, що українська народна музика розвивалась вже в часи Київської Русі і, що вже в ІХ—ХІІІ ст. постає багата народна творчість, яка поклала початок історії української народної музики [15, арк. 1—2]. У праці висвітлені основні питання збірки українських народних музичних інструментів Українського державного музею етнографії та художнього промислу у Львові. Подано ряд цікавих відомостей про історію розвитку музичних інструментів. Л. Суха доповнила довідник важливими відомостями про майстрів — на основі осередків виробництва народних музичних інструментів — та подала аналіз художнього оформлення цих інструментів [15, арк. 1]. Окрім того, вона проводила систематизацію музейної збірки писанок. Результатом її роботи стали статті «Народна писанка» та «Українська народна писанка», які так і не були опубліковані. У статті «Народна писанка» Л. Суха подала детальну характеристику писанок в окремих областях України. Рецензію на цю статтю написав також М. Козакевич, який порадив написати її в мистецтвознавчому аспекті, звернути увагу на художнє прикрашування українських писанок, краще вивчити писанки Полтавської та Хмельницької областей.

Стаття «Українська народна писанка» була розділом до довідника по фондах музею. Автор подала короткий огляд збірки писанок, техніки і процесу писання писанок, та вживання барвників. У ній Л. Суха досліджувала українську писанку як один із видів народного малювання та детально описувала різні українські звичаї та обряди, пов'язані із писанками [17, арк. 1]. Важливим аспектом в цьому дослідженні був орнамент на писанках, за яким вона здійснила його коротку класифікацію.

Одним із домінуючих критеріїв при класифікації був територіальний принцип, в основу якого ліг адміністративний провід УРСР. Огляд збірки писанок охопив 12 областей та відобразив групу невідзначених (338 штук) та тих, що походили з суміжних областей Польської Народної Республіки, на яких в свій час проживали українці (біля 1000 писанок) [17, арк. 2]. Вона вперше здійснила етнографічне районування писанок, залежно від характеру орнаменту писанок, і подала перелік авторів — писанкарів і писанкарів, та огляд типів написів на писанках. До статті додавався покажчик за територіальними і кількісним визначенням писанок, за алфавітним порядком по областях.

Довідник ілюструвався тринадцятьма рисунками, в основному таблицями писанок на різних районах та областях [17, арк. 3]. Робота дуже цікава, значною мірою розкриває багатство народного орнаменту, який виступає на писанках, і який в силу охоплення великої кількості матеріалу — 11332 писанки, і 12-ти областей становить значний інтерес для дослідників історії, культури і побуту українського народу.

За час роботи в Етнографічному Музеї Любов Михайлівна успішно займалась дослідженням побуту українського народу. В цьому напрямі варто відзначити неопубліковану статтю Л. Сухої «Народні свята, звичаї, обряди на Україні та їх стан дослідження в етнографічній науці XIX — поч. XX ст.». В статті йдеться про традиційні народні свята календарної обрядовості, що мають в своїй основі відображення процесів людської праці, а також обрядовість, пов'язану із сімейним побутом — родини, весілля, похорони, що санкціонували важливі події родинного життя як суспільно-громадський акт [18, арк. 1]. У статті подала характеристику історії обрядовості, її становлення, а також — з тодішніх наукових позицій — пояснення історії християнізації народних обрядів [18, арк. 3]. Л. Суха висвітлила традиції збирання та вивчення різногранної народної обрядовості в етнографічній літературі українськими, польськими, російськими авторами; характеризувала дослідження емпіричного та описового характеру, синтезовані праці з окремих питань народної обрядовості, даючи авторський, з позицій сучасника, аналіз окремим роботам [18, арк. 2—3]. Вперше в історії радянської етнографічної науки, в міру

можливостей завдань статті, була подана комплексна наукова оцінка працям з питань народної обрядовості в цілому [18, арк. 3].

Стаття, окрім наукового, має і практичне значення, оскільки стала в пригоді великій «армії ентузіастів» для впровадження української обрядовості, становлення якої відбувається за кращими зразками традиційної народної обрядовості.

Про результати своїх досліджень вона доповідала на конференціях, брала участь в організації виїзних виставок (Івано-Франківськ) і в VII Міжнародному Конгресі антропологічних та етнографічних наук у Москві в 1968 році.

Любов Михайлівна — активний громадський працівник, два рази була обрана народним засідателем Обласного суду та працювала кількарічним агітатором на виборчій дільниці м. Львова. У 1957 р. відвідала Чехословаччину, Болгарію та Румунія, не як турист, а для ознайомлення з історичними та архітектурними пам'ятками інших країн, а також для «сприяння підвищення ділової кваліфікації старшого викладача» [5, арк. 7].

З 1970 р. вийшла на пенсію. Та, незважаючи на це, Суха Л.М. не припиняла зв'язків з музеєм, завжди перебувала у вирі його життя, продовжувала підтримувати контакти як консультант, з радістю ділилась своїми знаннями, своїм багатим довголітнім досвідом музейної праці з кожним, хто до неї звертався за порадою чи допомогою.

В 1988 р. у Львові на 78-му році життя Любов Михайлівна Суха померла. Поховали її на Личаківському кладовищі. Пішла з життя... Та залишилися її мудрі книги, залишилися зібрані нею скарби народної культури, збереженню яких Любов Михайлівна віддала часточку своєї душі, залишилась добра пам'ять про неї у тих, хто знав її і працював разом з нею.

Впродовж роботи в Етнографічному музеї, в 1944—1970 рр., відбулось формування та становлення Любові Сухої як етнологі. У той нелегкий історичний період вона залишалась вірною не тільки своєму власному науковому кредо, а й основним завданням етнології. Вона оволоділа різними формами наукової роботи (польовою, музейною, дослідницькою). Тематика та географія її зацікавлень були в цей період досить широкими. Брала участь у підготовці кількох важливих проектів, досліджувала ряд тем (художні вироби з металу; обробка

металу; народні промисли; обробка шкіри та рогу; одяг; музичні інструменти; народне мистецтво; етнографія; свята, звичаї, обряди; народні майстри; побут колгоспників та робітників). Найбільші результати вченої стосуються народних художньо-металевих виробів Гуцульщини. Дослідник ввела в обіг великий обсяг архівного та польового матеріалів і звернула увагу на досягнення гуцулів у ковальстві та показала їх місце в світовій спадщині. Наукові праці Любові Сухой характерні тим, що написані вони на основі величезного та оригінального польового матеріалу, ретельно зібраного під час експедицій та відряджень по Україні та за її межами. Досконало обізнаність з фаховою літературою та музейними збірками, архівними та іншими джерелами стали надійною базою для глибокого осмислення багатьох явищ та здійснення широких етнографічних узагальнень. Фундаментальна наукова монографія, змістовні статті й розвідки Любові Сухой присвячені найрізноманітнішим актуальним проблемам української етнографії. Вони містять великий аналітичний та інформативний матеріал для фахівців різноманітних галузей наукової діяльності та є важливим джерелом для вивчення української етнографії.

Життєвий шлях української вченої тісно пов'язаний з долею українського народу, а роки її життя та праці припадають на нелегкий історичний період другої третини ХХ століття. Любов Суха належить до когорти провідних етнографів України (хоча на той час такого офіційного визнання не було), які з почуттям великої відповідальності перед народом вивчали українську традиційну культуру. Чим далі відділяє нас мить передчасного відходу вченої у вічність, тим більше ми усвідомлюємо й глибше оцінюємо її вагомий внесок у вітчизняну та світову науку, зокрема етнографічну.

Назавжди відійшли у вічність ті люди, але залишили по собі великий спадок праці, гідні прикладу вчинки, варті наслідування життя. Вони були і залишаться нашими Вчителями. Ми, її спадкоємці, повинні віддати їй належне — оприлюднити неопубліковані праці та внести їх до наукової спадщини етнографічної науки України.

1. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 1. (Етнографічний музей). — Спр. 29, 30.

2. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 1. (Етнографічний музей). — Спр. 28 (накази директора).
3. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 1. (Етнографічний музей). — Спр. 46 (річні плани та звіти).
4. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. (Етнографічний музей). — Спр. 21, 22, 91 (польові матеріали).
5. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухой 225. — Од. 1. — П. 1 (біографічні матеріали).
6. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухой 225. — Од. 2. — П. 1 (біографічні матеріали).
7. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухой 225. — Од. 3. — П. 1 (біографічні матеріали).
8. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухой 225. — Од. 642—643. — П. 27. — Зошит 1.
9. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухой 225. — Од. 697. — П. 28. — 3 арк.
10. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухой 225 (Характеристики видані Сухий Л. в час її праці в музеях АН УРСР). — П. 1. — Од. 1. — 1 арк.
11. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухой 225. — Од. 682. — П. 28.
12. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухой 225. — Од. 681. — П. 28 (Бутник-Сіверський Б.С. Попередній відзив на дисертацію Сухой Л.М. — Львів, 1954). — 27 арк.
13. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухой 200. — П. 7. (Художні вироби з металу українців Східних Карпат — історико-етнографічне дослідження: дисертація на ступінь кандидата іст. наук. — Львів, 1953). — 236 арк.
14. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухой 201. — (Художні вироби з металу українців Східних Карпат. Альбом до дисертації. — Львів, 1953). — 114 арк., 196 фото.
15. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухой 225. — Од. 691. — П. 28. — 2 арк. (Запаско Я.П. Рецензія на короткий довідник про збірку музичних народних інструментів УДМЕХП у Львові / автор Суха Л.М.). — Львів, 1954.
16. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухой 225. — Од. 689. — П. 28. — 7 арк. (Козакевич М. Критич-

- ний огляд робіт Сухої Л. «Народна писанка» та «Народній художній метал»).
17. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухої 225. — Од. 697. — П. 28. — 3 арк. (Козакевич М. (молодший науковий співробітник) Відзив на статтю Сухої Л. «Українська народна писанка» — розділ до довідника по фондах музею).
 18. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухої 225. — Од. 694. — П. 28. (Здоровега Н. (науковий співробітник ДМХП АН УРСР) Рецензія на статтю Сухої Л. «Народні свята, звичаї, обряди на Україні та їх стан дослідження в етнографічній науці XIX — поч. XX ст.»).
 19. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухої 165. — П. 5. — 3 арк. (Народні художні вироби з металу. Нарис про красу та неповторність творів східно-карпатських майстрів і роду Дудчаків, Кіщука І., Якіб'юка Ф. та ін.).
 20. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухої 460. — 46 арк. (Нотатки про життя і побут жителів с. Кизлів Новомилятинського р-ну (тепер Буського), Львівської обл., про одяг та всілякі потреби).
 21. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухої 486. — П. 21. — 3 арк. (Нарис про цегельню в с. Сигнаївці на Київщині та про значення цього для місцевого населення).
 22. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухої 225. — П. 1 (Козакевич М. Про принципи класифікації житла).
 23. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухої 225. — П. 7 (Козакевич М. Альбом українського народного мистецтва).
 24. Відділ Рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. — Фонд Л. Сухої 225. — П. 5. — Арк. 1 (Козакевич М. Народні вишивки Дрогобицької та Львівської областей).
 25. Болтарович З. Берегиня скарбів народних / З. Болтарович // Народознавчі зошити. — 2005. — № 1—2. — С. 203—206.
 26. Гілевич І. Експедиційне дослідження Полісся в повоєнний період (1944 — поч. 1960-х рр.) / Ігор Гілевич // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету : зб. наук. пр. — 2008. — Вип. 9. — С. 116—128.
 27. Горинь Г., Никорак О. Катерина Матейко: штрих до творчого портрета на відстані часу / Г. Горинь, О. Никорак // Народознавчі зошити. — 2000. — № 6. — С. 1102—1113.
 28. Грицюк І. Життєвий шлях і наукова діяльність Савини Сидорович / І. Грицюк // Народознавчі зошити. — 1999. — № 6. — С. 911—920.
 29. Жолтовський П. Двадцять років праці Українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР / П. Жолтовський // Народна творчість та етнографія. — 1959. — № 3. — С. 140—141.
 30. Куницький А.С. Совецание украинских этнографов / А.С. Куницький // Советская этнография. — 1954. — № 2. — С. 140.
 31. Ломова М. Культура и быт колхозников Львовской области / М. Ломова, Д. Фіголь, Е. Матейко и др. // Советская этнография. — 1950. — № 4. — С. 133—149.
 32. Маковецька Х. Той, хто «працював з серцем» / Х. Маковецька // Народознавчі зошити. — 2000. — № 6. — С. 1117—1127.
 33. Никорак О. Науковий доробок Катерини Матейко / О. Никорак // Народознавчі зошити. — 1996. — № 4. — С. 217—221.
 34. Суха Л. Художні вироби з металу / Л. Суха // Вісник академії наук УРСР. — 1951. — № 1.
 35. Фіголь Д.І. Деякі особливості сучасного побуту українців Полісся (за матеріалами експедиції 1953 р.) / Д.І. Фіголь, Л.М. Суха, М.З. Козакевич та ін. // Матеріали з етнографії та художнього промислу. — К., 1956. — Вип. II. — С. 48—59.

Mariana Voloshyn

LUBOV SUKHA AS A RESEARCHER
IN HOME CRAFTS OF UKRAINIAN
EASTERN CARPATHIANS
(IN 25th ANNIVERSARY OF THE DEATH)

The article is devoted to L.M. Sukha, widely-known Ukrainian scientist, ethnologist and anthropologist, staff researcher of the Ethnology Institute, National Academy of Sciences of Ukraine during the second third of XX c. Especial attention has been paid to Sukha's research activities and investigating interests, as well as to analysis in her major scientific works less-known to wider circles of public.

Keywords: L. Sukha, Institute of Ethnology, the Ukrainian National Academy of Sciences, Museum of Ethnology and Crafts, field research, ethnologist.

Мар'яна Волошин

ЛЮБОВЬ СУХА — ИССЛЕДОВАТЕЛЬНИЦА
НАРОДНЫХ ПРОМЫСЛОВ
УКРАИНЦЕВ ВОСТОЧНЫХ КАРПАТ
(к 25-летию со дня смерти)

Статья посвящена украинскому ученому второй трети XX в. — этнологу Института народоведения НАН Украины — Любви Михайловне Сухой. Основное внимание сосредоточено на научной деятельности и жизненном пути ученой, а также анализе основных научных работ, малоизвестных широким кругам общественности.

Ключевые слова: Любовь Суха, Институт народоведения НАН Украины, Музей этнографии и художественного промысла, этнология, полевые исследования.